

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: Педагогіка і психологія

№ 62 • 2020 р.

Вінниця

Ministry of Education and Science of Ukraine
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

SCIENTIFIC ISSUES

OF

Vinnytsia state M.Kotsyubynskyi pedagogical university

Section: Pedagogics and Psychology

№ 62 • 2020

Vinnytsia

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія

№ 62 • 2020 р.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського від 21 травня 2020 р. (протокол № 12)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Коломієць А. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, проректор з наукової роботи; доктор педагогічних наук, професор (головний редактор).

Шахов В. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри психології і соціальної роботи; доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).

Акімова О. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри педагогіки і професійної освіти; доктор педагогічних наук, професор (заст. відповід. редактора).

Галузяк В. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри педагогіки і професійної освіти; кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар).

Лазаренко Н. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, ректор; кандидат педагогічних наук, професор.

Гуревич Р. С. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології і підготовки фахівців вищої кваліфікації; доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.

Мазур Пьотр – Вища Державна Професійна Школа м. Хелм, завідувач кафедри педагогіки, доктор габілітований, професор (Польща).

Паламарчук О. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, професор.

Гурал-Пулрле Йоланта – Старопольська школа вища в м. Кельце, проректор з міжнародних зв'язків; доктор габілітований, професор надзвичайний (Польща).

Шпортун О. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, доцент.

Шурек-Борута Аліна – Університет Шльонський у Катовіце, керівник закладу суспільної педагогіки та міжнародної освіти; доктор габілітований, професор (Польща).

Коломієць Д. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри технологічної освіти, економіки і безпеки життєдіяльності; кандидат педагогічних наук, доцент.

Громов Є. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, старший викладач кафедри педагогіки і професійної освіти; кандидат педагогічних наук, доцент.

Літературний редактор: В.В. Богатько

Комп'ютерна верстка: Н.Р. Опушко

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2020. – Випуск 62. – 240 с.

У збірнику вміщені наукові статті з актуальних проблем сучасної педагогіки та психології, в яких розкриваються питання дидактики, теорії і методики виховання, професійної освіти, соціальної педагогіки, порівняльної педагогіки, історії педагогіки, педагогічної психології.

Свідоцтво про реєстрацію КВ № 8412 видане Міністерством юстиції України 06.02.2004 р.

*Збірник є науковим фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
(затверджено наказом МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.)*

ББК 74. 00+88. 40+88. 840

Н 34

SCIENTIFIC ISSUES

of Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

Section: Pedagogics and Psychology

№ 62 • 2020

Recommended for publication by the decision of the Academic Council of
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University
21 May 2020 (proceedings № 12)

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief: Prof. Dr. Alla M. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive editor: Prof. Dr. Volodymyr I. Shakhov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Olha V. Akimova, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive secretary: As. Prof. Dr. Vasyl M. Haluziak, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Nataliia I. Lazarenko, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Roman S. Hurevytch, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Piotr Mazur, The State School of Higher Education in Chelm (Poland)

Prof. Dr. Olha M. Palamarchuk, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Gyrál-Pylrola Jolanta – Old Polish University in Kielce (Poland)

As. Prof. Dr. Oksana M. Shportun, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Alina Szczurek-Boruta, University of Silesia, (Poland)

As. Prof. Dr. Yevhen V. Hromov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Dmytro I. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Text editors: Valentyna V. Bohatko

Technical editor: Nadiya R. Opushko

The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology. – 2020. – Issue 62. – 240 p.

The volume contains scientific articles on relevant issues of modern pedagogy and psychology, which reveal questions of didactics, theory and methodology of education, vocational training, social pedagogy, comparative pedagogy, history of education, educational psychology.

Certificate of registration KB № 8412 issued by the Ministry of Jurisdiction of Ukraine 06.02.2004.

Edition is included in the list of scientific professional publications of Ukraine by the Ministry of Education and Science of Ukraine # 1643 of 28.12.2019.

DOI 10.31652/2415-7872-2019-58-9-213

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

ISSN 2415-7872

© Authors, 2020

ЗМІСТ

ДИДАКТИКА

К. А. БАЛТРЕМУС, В. Є. БАЛТРЕМУС. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШКІЛ	9
О. С. БОЙВАН, І. М. ЗАПУХЛЯК. РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ОСНОВІ ГУМАННОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З РОЗМОВНОЇ ПРАКТИКИ.....	14
Т. І. КАВИЦЬКА, О. Г. КВАСОВА, В. В. ОСІДАК. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ГРАМАТИКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	20
Н. В. КІРЖА, В. М. КОБИСЯ. ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МЕДИЧНОМУ КОЛЕДЖІ.....	31
М. М. ПОЧИНКОВА. МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УКРАЇНІ	36
О. Є. КРАВЕЦЬ, І. М. СВИРИДЕНКО. ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	42
Т. М. ФУРСЕНКО. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМНОВНОМУ ЗВО: ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ	47
В. М. ЮДЕНОК. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	52

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

В. В. ВОРОНЕЦЬКА. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ.....	58
Л. В. ЗАДОРЖНА-КНЯГНИЦЬКА. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ШКОЛЯРІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	63
О. Д. ЗАМАШКІНА. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	70

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Н. В. БАЮРКО. ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....	75
О. О. БЕКАС, С. І. ГУБІНА, М. О. ДАВИДЮК. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ЯКОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	80
Л. С. БРОВЧАК, Л. М. ЛІХІЦЬКА, Л. В. СТАРОВОЙТ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА	87
Г. В. ЩЕНКО, Д. А. ВОЗНОСИМЕНКО. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ УЧНІВ.....	93
О. А. ЄРЬОМЕНКО. АДАПТИВНА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ	97
Л. А. МАРЦЕВА. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ.....	103
Л. Д. ОРЛОВА. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	107
С. В. ПОДОЛЯНЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПРОМИСЛОВОЇ РОБОТОТЕХНІКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	113

О. П. РАДКЕВИЧ. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	119
А. П. РИБАЛКО. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРЕДМЕТНОЇ ОЛІМПІАДИ З МАТЕМАТИКИ	125
М. В. САПОГОВ. КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ	130
І. Л. ХОЛКОВСЬКА. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	137
В. Є. ШТИФУРАК. ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ.....	143

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Я. А. ГАПЧУК, І. С. ПОСТЕМСЬКА. ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В НІМЕЧЧИНІ.....	149
Г. О. ГОЛОВЧЕНКО. ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ США ТА КАНАДИ.....	155
М. В. ГРИНЬОВА. ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	160
О. О. САМОХВАЛ. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ПОЛКУЛЬТУРНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ	166
С. Р. ЛИСЮК, І. В. БИКОВ, Т. В. БОЙКО. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	172
О. С. СТОРОНСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В АВСТРІЇ	177

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Н. В. ГОГОЛЬ. ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ УЧЕНИХ 50-Х – 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	182
Т. Д. ГРІНЧЕНКО. МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ЕДУАРДА БРИЛІНА У ВИМІРІ ПОТРЕБ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	187
Т. П. ЗУЗЯК, О. В. МАРУЩАК. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВИЗНАЧНИХ ДІЯЧІВ МИСТЕЦТВА У ПОСТУПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА ПОДІЛЛІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.): ІСТОРИКО-ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС	193
О. О. МАРЧУК. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ.....	198

ПСИХОЛОГІЯ

П. Д. БЛЮС, В. І. ШАХОВ. ДИТЯЧА ГРА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	204
В. М. ГАЛУЗЯК. РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ В УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	210
Т. О. КОМАР. ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА НАПИСАННЯ ГРАНТОВИХ ПРОГРАМ.....	220
І. Г. СУХОПАРА. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	225
В. В. ШАХОВ. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ	230
НАШІ АВТОРИ	238

CONTENTS

DIDACTICS

K. BALTREMUS, V. BALTREMUS. PROJECT ACTIVITIES OF DEMOCRATIC SCHOOL STUDENTS.....	9
O. BOIVAN, I. ZAPUKHLIAK. THE DEVELOPMENT OF THE CRITICAL THINKING BASED ON THE HUMANE INTERACTION OF THE STUDENTS ON THE LESSONS OF SPEAKING PRACTICE	14
T. KAVYTSKA, O. KVASOVA, V. OSIDAK. DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING TO ENHANCE GRAMMAR LEARNING	20
N. KIRZHA, V.KOBYSLA. THE APPLICATION OF THE INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT DURING THE TEACHING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE MEDICAL COLLEGE.....	31
M. POCHYNKOVA. MONITORING OF LEARNING AND TEACHING SUPPORT MATERIALS ON THE ISSUE OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN UKRAINE	37
O. KRAVETS', I. SVYRYDENKO. USE OF LITERATURE WORKS AS A MEANS OF FORMING LINGUOSOCOCULTURAL COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL PUPILS IN FOREIGN LANGUAGE ...	43
T. FURSENKO. MODERN APPROACHES TO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE AT NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES: DESIGN THINKING	48
V. YUDENOK. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF METHODS OF EVALUATION OF MOTOR ACTIVITY DEVELOPMENT OF MIDDLE SCHOOL PUPILS	53

THEORY OF UPBRINGING

V. VORONETSKA. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF HUMANITARIAN GYMNASIUM STUDENTS IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR WORK....	58
L. ZADOROZHNA- KNIAHNYTSKA. FORMING CIVIC POSITION IN SCHOOLCHILDREN: A REGIONAL ASPECT	63
O. ZAMASHKINA. THE FORMATION OF STUDENTS' VALUE ORIENTATIONS IN THE SOCIOCULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	70

VOCATIONAL EDUCATION

N. BAIURKO. DIAGNOSTICS OF THE READINESS OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS TO DEVELOP PUPILS' ENVIRONMENTAL COMPETENCE.....	75
O.O.BEKAS, S.I. HUBINA, M.O. DAVYDIUK. THE ANALYSIS OF THE RESULTS OF THE SURVEY OF THE STUDENTS ON THE QUALITY OF PROVIDING EDUCATIONAL SERVICES	81
L. BROVCHAK, L. LIKHITSKA, L. STAROVOIT. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROFESSIONAL STUDENT COMPETENCE FORMATION	87
H. ISHCENKO, D. VOZNOBYMENKO. ACTIVITY APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS OF FUTURE TEACHER OF MATHEMATICS TO PUPILS 'HEALTH	93
O. YEROMENKO. ADAPTIVE SYSTEM OF TRAINING MASTERS OF EDUCATIONAL INSTITUTION MANAGEMENT.....	98
L. MARTSEVA. THE DEVELOPMENT OF CREATIVE CAPABILITIES OF COLLEGE STUDENTS AS A COMPONENT OF THEIR PROFESSIONAL SUCCESS	103
L. ORLOVA. FEATURES OF THE FORMATION OF MATHEMATICAL COMPETENCE OF A FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER	108
S. PODOLYANCHUK. SPECIAL ASPECTS OF STUDYING THE FUNDAMENTALS OF INDUSTRIAL ROBOTICS IN THE TRAINING OF HANDICRAFTS TEACHERS	113

O. RADKEYVYCH. MODERN APPROACHES TO DETERMINING THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF LEGAL CULTURE DEVELOPMENT BY PEDAGOGICAL WORKERS IN VOCATIONAL SCHOOLS....	119
A. RYBALKO. METHODOLOGY OF PREPARATION OF ECONOMICS STUDENTS FOR MATHEMATICAL OLYMPIAD.....	125
M. SAPOGOV. THE MASTER'S STUDENTS COMPONENTS, CRITERIA, INDICATORS OF THE PEDAGOGICAL COMPETENCE FORMATION.....	130
I. KHOLKOVSKA. CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN UKRAINE.....	137
V. SHTIFURAKH. FORMATION OF MANAGERIAL CAPACITY FOR FUTURE LAWYERS	144

COMPARATIVE PEDAGOGICS

Y. HAPCHUK, I. POSTEMSKA. SOME APPROACHES TO THE INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE FORMATION OF FUTURE TEACHERS IN GERMANY	149
G. GOLOVCHENKO. FORMING VULNERABLE POPULATION GROUPS' MEDIA COMPETENCES IN THE SYSTEMS OF INFORMAL EDUCATION IN USA AND CANADA.....	155
M. GRYNova. DIGITAL TRANSFORMATION IN HIGHER TOURISM EDUCATION OF GERMANY AND AUSTRIA.....	161
O. SAMOKHVAL. INTERNATIONALISATION OF THE GERMAN HIGHER AND VOCATIONAL EDUCATION IN INTERCULTURAL EUROPE.....	167
S. LYSYUK, I. BYKOV, T. BOYKO. PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE ENVIRONMENT	172
O. STORONSKA. PECULIARITIES OF PRACTICAL PROFESSIONAL TRAINING OF PEDAGOGICAL STAFF IN AUSTRIA	177

HISTORY OF PEDAGOGY

N. HOHOL'. IMPLEMENTING THE CULTUROLOGICAL APPROACH TO UKRAINIAN LITERATURE TEACHING IN THE SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL WORKS OF RESEARCHERS OF 1950S – 1980S ...	182
T. HRINCHENKO. MUSICAL AND PEDAGOGICAL OF EDUARD BRYLIN IN MEASURING THE NEEDS OF MODERN ART EDUCATION	187
T. ZUZIAK, O. MARUSHAK. PEDAGOGICAL IDEAS OF DISTINGUISHED ARTISTS IN THE PROGRESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN PODILLIA (IN THE LATE 19 TH – IN THE EARLY 20 TH CENT.): HISTORICAL AND PERSONAL DISCOURSE.....	193
O. MARCHUK. THE IMPLEMENTATION OF THE BASIC STUDYING PRINCIPLES OF IN EDUCATION INSTITUTIONS OF VOLYN PROVINCE.....	198

PSYCHOLOGY

P. BILOUS, V. SHAKHOV. CHILD'S GAME AS A PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL PROBLEM	204
V. HALUZIAK. EMPATHY DEVELOPMENT IN ADOLESCENCE.....	210
T. KOMAR. PROBLEMS OF PRACTICAL PSYCHOLOGY AND WRITING GRANT PROGRAMS.....	220
I. SUKHOPARA. THE AGE CHARACTERISTICS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE.....	225
V. SHAKHOV. SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF FORMATION OF PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS OF STUDENTS, FUTURE PSYCHOLOGISTS.....	230
OUR AUTHORS	238

5. Жорнова О. Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: установлені нормативита сучасні вимоги / Олена Жорнова, Ольга Жорнова // Вісник Книжкової палати. – 2012. – №2. – С.29-32.
6. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років: Проект(неофіційний текст) 24.10. 2014. [Електронний ресурс] код доступу: search.ligazakon.ua
7. Кремень В. Біла книга національної освіти України // Освіта України. – 7 серпня 2009. – № 57-58. – С. 5.
8. Лікарчук І. Колапс освітньої системи в Україні: основні причини [Електронний ресурс] / І. Лікарчук // Дзеркало тижня України. – 2011. – №7. – 26 лютого-04 Березня.
9. Митяева А.М. Содержание многоуровневого высшего образования в условиях реализации компетентностного подхода / А.М. Митяева // Педагогика. – 2008. – №8. – С. 57-65.
10. Особистісний і професійний розвиток людини в нових соціально-економічних умовах//Професійна діагностика / Упорядник Т. Гончаренко. – К.:Ред. загальнопед. Газ.,2004. – С.88-98.
11. Підласий І. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя / І. Підласий, С. Трипольська// Рідна школа. – 1998. – №1. – С.3-8.
12. Пономарев А.С. Модель специалиста как источник выбора и обоснования содержания профессионального образования: текст лекции / А.С. Пономарев. – Х.: НТУ «ХПИ», 2006. – 58 с.

References

1. Bahirov V.S. «Suspilstvo znan» ta transformatsiia vyshchoi osvity / V.S. Bahirov // Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva: zbirnyk naukovykh prats u 2-kh t. T.1. – Kh.: Vydavnychiy tsentr KhDU im. V.N. Karazina, 2016. – S. 352-357.
2. Boliubash Ya.Ya. Orhanizatsiia navchalnoho protsesu u vyshchyykh zakladakh osvity: Navch. posib. dlia slukhachiv zakladiv pidvyshchennia kvalifikatsii systemy vyshchoi osvity / A.A. Boliubash . – K.: VVP «KOMPAS», 1997. – 64 s.
3. Verbets V.V. Yakist osvity yak sotsialno-psykholohichna problema / V.V. Verbets // Molodizhna polityka – problemy ta perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats / nauk. red. S.A. Shudlo. – Drohobych: Red.-vydav.viddil Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2011. – Vyp. 2. – S. 370-374.
4. Haluziak V. M. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv u konteksti osobystisno zoriyovanoho pidkhotu / V. M. Haluziak // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.Kotsiubyn'skoho. Seriia: «Pedahohika i psykholohiia». Vypusk 42. Chastyna 2. – Vinnytsia, 2014. – S. 162-169.
5. Zhornova O. Naukovo-metodychne zabezpechennia navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli: ustaleni normatyvyta suchasnivymohy / Olena Zhornova, Olha Zhornova // Visnyk Knyzhkovoї palaty. – 2012. – #2. – S.29-32.
6. Kontseptsiiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015-2025 rokiv: Proekt(neofitsiinyi tekst) 24.10. 2014. [Elektronnyi resurs] kod dostupu: search.ligazakon.ua
7. Kremen V. Bila knyha natsionalnoi osvity Ukrainy // Osvita Ukrainy. – 7 serpnia 2009. – # 57-58. – S. 5.
8. Likarchuk I. Kolaps osvitnoi systemy v Ukraini: osnovni prychny [Elektronnyi resurs] / I. Likarchuk // Dzerkalo tyzhnia Ukrainy. – 2011. – #7. – 26 liutoho-04 Berezniia.
9. Mityaeva A.M. Soderzhanie mnogourovneвого vysshego obrazovaniya v usloviyah realizatsii kompetentnostnogo podhoda / A.M. Mityaeva // Pedagogika. – 2008. – №8. – S. 57-65.
10. Osobystisnyi i profesiinyi rozvytok liudyny v novykh sotsialno-ekonomichnykh umovakh//Profesiina diahnostryka / Uporiadnyk T. Honcharenko. – K.:Red. zahalnoped. Haz.,2004. – S.88-98.
11. Pidlasyi I. Formuvannia profesiinoho potentsialu yak meta pidhotovky vchytelia / I. Pidlasyi, S. Trypolska// Ridna shkola. – 1998. – #1. – S.3-8.
12. Ponomarev A.S. Model specialista kak istochnik vybora i obosnovaniya sodержaniya professionalnogo obrazovaniya: tekst lektsii / A.S. Ponomarev. – H.: NTU «HPI», 2006. – 58 s.

Стаття надійшла до редакції 8.03.2020 р.

УДК 159.98(005.95):378.34

DOI

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

В. Є. Штифурак

orcid.org/0000-0002-1896-9931

У статті проаналізовано психологічні конструкти управлінських дій на основі характеристики спільної діяльності. Виокремлено суттєві характеристики юридичної практики: надзвичайна відповідальність та різноманіття завдань; нестандартність і креативність у прийнятті рішень; інтенсивне спілкування в умовах правового регулювання професійної діяльності юристів; організаційна складова, що забезпечує взаємодію з усіма учасниками процесуальних дій. Узагальнені результати проведених діагностичних процедур дають змогу констатувати наявність кількох груп майбутніх юристів: ті, що орієнтовані на дотримання соціальних норм і

визнання їх як особистих та групових цінностей; соціальні норми частково визнаються особистісними цінностями і можуть зазнавати деформації; абсолютна соціальна індиферентність, яка межує із прагненням не включатись у будь-які обговорення на етапі прийняття командних рішень. Таким чином, виявлені особливості сформованої здатності до групової взаємодії, часткове визнання соціальних норм особистісно значущими, зорієнтованість на неконструктивні стратегії подолання утруднень у конфліктах майбутніх юристів можуть бути перешкодою не лише успішної управлінської діяльності, а й процесу формування особистісних якостей, які є професійно значущими.

Ключові слова: майбутні юристи, управлінська діяльність, юридична практика, ознаки спільної діяльності, групові рішення, ціннісні пріоритети.

FORMATION OF MANAGERIAL CAPACITY FOR FUTURE LAWYERS

V. Shtifurakh

Psychological constructs of managerial actions are analyzed on the basis of the characteristic of joint activity including the following aspects: peculiarities, forms, levels of social development and conditions of adequate social and role inclusion of each participant upon the functional and role differentiation. The essential characteristics of legal practice are distinguished, such as extraordinary responsibility and variety of tasks; non-standardization and creativity in decision-making; intensive communication within legal regulation of the professional activity of lawyers; an organizational component that ensures interaction with all participants in procedural actions. Law governs legal practice; therefore, in planning its actions the lawyer mentally compares them with the rules of law and moral canons, which may contain certain elements of inconsistency. It is important to provide psychological support to an individual for social and role identification in a group setting, as within it the areas that form the relevant expectations and standards of social behavior and within social institutions are transformed into goals, tasks, content of professional formation of future lawyers, are determined the ability to manage activities. The summarized results of the diagnostic procedures make it possible to ascertain the presence of several groups of future lawyers. Besides those, who are oriented towards observing social norms and recognizing them as personal and group values; recognize social norms partially by personal values and may be deformed; have absolute social indifference, that borders on the desire not to engage in any discussions at the decision-making process. Thus revealed features of the formed ability to group interaction, partial recognition of social norms as personally significant, orientation to non-constructive strategies for overcoming difficulties in future lawyers may be an obstacle not only to successful management activities, but also the process of formation of personal qualities necessary for future profession. Therefore, it is advisable in the conditions of vocational training to act preventively, using psycho-corrective procedures, based on a strategy of personal self-knowledge. In this sense, the intrinsic motivational commitment to professional activity, the formation of reflection skills and introspection with the prospect of using psycho-corrective techniques are very important.

Keywords: future lawyers, management activity, legal practice, peculiarities of joint activity, group decision-making, value priorities.

Обґрунтування сучасної філософії управлінської діяльності базується на новій парадигмі кадрової політики, що включає вимоги як до рівня професійної підготовки, психологічних якостей, так і до загальнокультурного та морального розвитку фахівців. При цьому здатність розуміти діалектику як об'єктивних, так і суб'єктивних основ функціонування систем управління, особливо у процесі прийняття відповідальних рішень, свідчить про високу професійну компетентність. Управлінська діяльність, як один із видів людської діяльності, існує в системах «людина – група», «організатор – група». Вона є складовою частиною практичного управління людьми, цілеспрямованого впливу суб'єкта-організатора на об'єкт-керовану групу. Вивчення закономірностей організаційної діяльності входить до проблем науки управління з включенням психологічних аспектів цього феномену. Таким чином, психологія організаційної діяльності є складовою психології управління, що включає аналіз соціально-психологічних явищ у взаємовідносинах особистості та групи. Адже будь-яка професійна діяльність, індивідуальна чи групова, потребує людей, які на компетентнісному рівні могли б здійснювати процес управління організаціями, ресурсами, людьми та групами. Обізнаність із психологічними відмінностями людей в умовах виробничої діяльності допомагає розподіляти функціональні обов'язки, організувати їх працю, підвищувати продуктивність, попереджувати можливі утруднення, які породжені факторами людської взаємодії. Саме тому важливого значення у контексті досліджуваної проблеми набуває психологічне забезпечення здатності до соціально-рольової ідентифікації особистості в умовах групи, оскільки при цьому вирізняються сфери, що формують відповідні очікування і стандарти соціальної поведінки, які у соціальних інститутах трансформуються на цілі, завдання, зміст професійного становлення, у тому числі й майбутніх юристів, що визначатиме готовність до ефективної управлінської діяльності.

Науково-прикладні основи управлінської діяльності включають, насамперед, аналіз соціально-психологічних явищ у взаємовідносинах особистості та групи (В.В.Авдєєв, О.Д.Кибанов, Т.С.Кибаченко, А.В.Лякішева, В.А.Козбатенко, В.В.Москаленко, В.Є. Штифурак). Адже, будь-яка професійна діяльність, а особливо групова, потребує фахівців, які здатні здійснювати процес управління людьми та групами, забезпечуючи при цьому високу ефективність управлінських рішень. Обізнаність щодо психологічних відмінностей людей в умовах юридичної практики сприяє раціональному розподілу функціональних

обов'язків, що позначається на готовності організувати їхню працю, підвищувати результативність і забезпечувати психологічний комфорт та емоційну стресостійкість. Саме такої професійної здатності мають набути майбутні фахівці управлінського спрямування, а також і юридичної сфери.

Метою статті є теоретичне обґрунтування впливу соціально-психологічних явищ на процес формування здатності до ефективного управління як провідної функції майбутніх юристів.

У дослідженнях В. Васильєва виокремлено суттєві характеристики юридичної діяльності. З-поміж них варто вказати на надзвичайне різноманіття завдань, які доводиться виконувати юристам згідно з їхніми функціональними обов'язками. А це означає, що кожна наступна справа для слідчого, прокурора, судді, адвоката є новим завданням, і, чим менше шаблонів використовується у процесі її розв'язання, тим більша ймовірність пошуку істини. Отже, наголошується на нестандартності та креативному підході у вирішенні професійних завдань для осіб юридичних професій. Доцільно зазначити, що вся юридична практика регулюється правом і тому у процесі планування своїх дій юрист подумки зіставляє їх із нормами законодавства та моральними канонами, що може містити певні елементи неузгодженості.

Окремо слід наголосити на інтенсивному спілкуванні в умовах правового регулювання професійних дій юристів. Виокремлена особливість переконливо характеризує комунікативний аспект професійної діяльності фахівців цього профілю. Окрім сказаного, автор підкреслює той факт, що організаційна складова стосується як власної діяльності, так і взаємодії з іншими учасниками процесуальних дій [2, с.51]. Урахування специфіки професійної діяльності юристів націлює на необхідність різнобічного дослідження аспектів управління, орієнтованих на виявлення закономірних тенденцій у взаємодії в системі «людина – людина» та «людина – група». Тому психологічна характеристика спільної діяльності сприятиме виокремленню основних її факторів, зокрема: ознак, форм, рівнів соціального розвитку та умов адекватного соціально-рольового включення кожного учасника на основі функціонально-рольової диференціації. Такий підхід слугуватиме теоретичною основою дослідження процесу формування здатності до управлінської діяльності майбутніх юристів.

Покликаючись на наукові викладки (В.В. Авдєєв, О.Д. Кибанов, Т.С. Кибаченко, В.А. Козбатенко, М. Милграм, В.В. Москаленко) можна виділити ознаки спільної діяльності, у межах якої проявляються соціально-психологічні явища, які становлять науково-практичний інтерес у вимірі досліджень психології управління. Такими ознаками, зокрема, є: наявність визнаної всіма мети, загальної мотивації та очікування ідентичних результатів; діяльність розподілена на функціонально пов'язані частини, які закріплені за конкретними учасниками; індивідуальні види діяльності погоджені між собою, визначена тактика управління та самоуправління, окреслена просторово-часова єдність процесу всіма учасниками [4, с.51].

У контексті дослідження окремих аспектів управлінської діяльності Москаленко В. В. зосереджується на виокремленні ознак, які характеризують соціальну групу, що реалізує завдання спільної діяльності, зокрема: відносно стійка сукупність людей, пов'язаних між собою спільними цінностями, цілями, системою взаємин, взаємовпливів і включених до типових форм діяльності; простір, в якому функціонує окремий індивід як самостійний суб'єкт активності і як важливий інститут соціалізації особистості. Особливостями соціальної групи дослідниця також визначає посередництво між суспільством і окремою людиною; статус самостійного суб'єкта життєдіяльності та розвитку; сферу концентрації різних групових впливів на особистість. Але особливо автор наголошує на таких ознаках групи як: сумісна діяльність; цілі та завдання цієї діяльності; певний тип відносин між індивідами, які складаються на основі взаємодіяльності; прийняття в групі норм та правил; наявність групових атрибутів; зовнішня та внутрішня організація [7, с.275].

Оскільки спільна діяльність є явищем багатоаспектним як у теоретичному, так і в практичному вимірі, то варто акцентувати увагу на таких її формах: спільно-взаємодіюча, яка характеризується одночасним включенням усіх учасників у процес виконання завдання, при цьому ефективність загального результату залежить від вкладу кожного; спільно-послідовна, що передбачає по чергове включення учасників із точно окресленими завданнями і способами їх виконання; спільно-індивідуальна відрізняється від інших тим, що взаємодія учасників спільного проекту опосередкована засобами зв'язку, виконавців об'єднує лише предмет праці в контексті його комплексного перетворення; суспільно-творча, що характерна для галузі науки і мистецтва, коли кожен учасник є рівноправним співтворцем нового продукту [4, с.53].

Теоретичне обґрунтування спільної діяльності, яке подає В.А. Козбатенко, базуючись на психологічних та організаційних принципах, цікаве тим, що при цьому виділяється формально-ієрархічне об'єднання, яке називається командою, указуючи при цьому на різні рівні соціального розвитку. Успіх командної діяльності зумовлений: згуртованістю, що орієнтована на діяльність і забезпечується ціннісними компонентами; формально-динамічними властивостями суб'єктів діяльності, що виявляються в поведінкових аспектах; темпераментом, що буде впливати на потенційну готовність до розв'язання певного типу завдань і на встановлення міжособистісних стосунків через погодження рівнів домінування – підкорення [3, с.16-17]. Отже, спільна діяльність може здійснюватись як у формальних, так і у межах

неформальних організаційних об'єднань. Юридична галузь орієнтована на формальну взаємодію її учасників, а тому формування здатності до ефективної управлінської діяльності має бути спрямоване на розкриття її сутності й особистісного ресурсу з перспективою мінімізації тих проявів, що можуть деструктивно позначатись на результатах діяльності.

Таким чином, оптимізація взаємодії досягається завдяки реалізації особистісного потенціалу кожного учасника, що сприяє виконанню конкретних завдань і зумовлене адекватним рольовим включенням. При цьому кожен визнає цілі, цінності та приймає певну спільну позицію щодо стратегії діяльності зі взаємодоповнюючими навичками; бере на себе відповідальність за остаточний результат, виявляючи здатність до зміни функціонально-рольової належності. Ефективність групової діяльності визначається індивідуальним успіхом у поєднанні з можливістю об'єднувати особисті наміри із загальними цілями. Продуктивна спільна діяльність характеризується взаємними зобов'язаннями і довірою, що є природним виявленням стосунків; партнерством і товариськістю, що виявляються лише у сфері ділових стосунків і не поширюється на особистісні взаємини; відкритим обговоренням проблем; хорошою адаптивністю, за якої мікро групи можуть об'єднуватись тимчасово лише для виконання певного завдання; лідерством на базі співробітництва; керівництвом, що забезпечує оптимальне поєднання зовнішнього контролю й незалежності; впливовістю кожного учасника групи, що зумовлюється професіоналізмом і компетентністю. Успішна взаємодія, на думку Т.С. Кибаченко, мінімізує міру ризику в процесі вироблення й прийняття рішення, що є вагомою частиною управлінської діяльності, чим забезпечує продуктивність спільних зусиль. При цьому багато важитиме сумісність, яку розглядають на фізіологічному, психофізіологічному, психологічному і соціально-психологічному рівнях [8, с.186].

Визнаючи пріоритети взаємообумовленості спільних дій суб'єктів управлінської діяльності, визначальну роль при цьому слід відвести цільовому призначенню продуманих впливів. В. В. Авдєєв надає перевагу психологічній сумісності, умовами якої, на його думку, є: створення передумов для діяльносто-орієнтованої згуртованості, що забезпечується формулюванням загальних правил спільної взаємодії; виявлення індивідуальних поведінкових актів, що будуть впливати на ефективність міжособистісних відносин; розподіл командних ролей із урахуванням потенційних особистісних можливостей і ресурсів [1, с.19].

Досить значущою є така соціально-психологічна характеристика групи як функціонально-рольова диференціація, що означає розподіл між індивідами, підгрупами функціональних ролей, зумовлених характером спільних цілей і завдань, умов і засобів їхньої реалізації, складом, рівнем кваліфікації осіб. Роль тісно пов'язана зі статусом, і в загальному визначенні є поведінкою, яка соціально очікується від людини – носія певного статусу. У процесі групової взаємодії ролі найчастіше пов'язані з розв'язанням завдань («ініціатор» пропонує нові підходи, ідеї; «координатор» спрямовує групу до цілей, підсумовує результати; «оцінювач» критично оцінює роботу групи) та з наданням підтримки іншим особам групи («натхненник» підтримує чужі ідеї, розуміє думки; «диспетчер» організовує спілкування у групі; «примирник» намагається збалансувати власні думки з груповими) [6, с.278].

Таким чином, соціально-психологічні явища у взаємовідносинах особистості та групи варто розглядати не лише в контексті аналізу групової ролі та статусу, оскільки вони є системою відносин у групі, а й розцінювати як групове явище. Психологічна сутність такого феномену полягає у здатності впливати на індивідів і групу, спрямовувати їхні зусилля на досягнення цілей. Така здатність значною мірою формується вже в період опанування майбутньою професією, в тому числі і юридичного профілю.

Зростання ефективності управлінських зусиль у межах юридичної практики може бути досягнуте як тактичною зміною складових конкретної діяльності управління, так і переглядом стратегії управлінської діяльності, наприклад, шляхом різкого зростання компонента колегіальності. Колегіальність – своєрідна форма керівництва груповими процесами. Психологічний аспект колегіальності представлений сукупністю як особистісних, так і групових характеристик: формуванням і прийняттям рішень, взаємообміном інформацією, переконаннями й навіюваннями, міжособистісними стосунками. Психологічний зміст основних компонентів стилю взаємодії визначається насамперед мотиваційними механізмами діяльності. Директивний компонент стилю характеризується провідною мотивацією особистих досягнень у професійній діяльності, колегіальний – мотивацією спілкування і творчості, взаємодії з виконавцями чи мотивацією збереження наявного стану справ. Ефективний психологічний вплив передбачає врахування особистого профілю прийнятих рішень, зважаючи при цьому на необхідність взаємодіяти з різними типами людей, які не завжди налаштовані на продуктивне спілкування [10, с.115]. Таким чином, у внутрішньо – психологічному плані система управлінських впливів передбачає формування організаційного менталітету як структурованої концептуальної матриці самосвідомості, що втримує взірці програм соціально схвальної поведінки, діяльності, спілкування та вчинку [9, с.223].

З метою виявлення рівня сформованої здатності майбутніх юристів до управлінської діяльності було застосовано модульний соціотест (за А. Анцуповим) [5, с.338]. Його використання сприяло оцінюванню

реальної спільної діяльності студентів та їхніх міжособистісних відносин упродовж тривалого періоду; стандартизації даних, оскільки всі міжособистісні відносини (в тому числі і утруднені) оцінювалися не лише кількісно, а й якісно. Модульна структура методики давала змогу виявити дві базові та кілька додаткових вимірjувальних шкал, зокрема: «Моє ставлення до...» та «Ставлення до мене...». Додаткові модулі стосувалися якості виконання своїх обов'язків перед групою та здатності узгоджувати особисті інтереси із інтересами групи.

Виявлення міри налаштованості студентів на поведінку в умовах конфлікту відбувалось за допомогою тесту К.Томаса [5, с.339]. Діагностичні процедури були орієнтовані на виявлення форм поведінки в конфліктних ситуаціях, серед яких виокремлювались продуктивні та деструктивні, зважаючи на конкретні ситуації взаємодії.

Вивчення ставлення до соціальних норм і цінностей, уміння добирати адекватні способи дій у суб'єкт-суб'єктних ситуаціях здійснювалось за допомогою методики «Кю-сортування» В. Стефенсона [5, с.360]. Усього діагностичними процедурами було охоплено 175 студентів другого та третього курсу спеціальності «право» Вінницького торговельно-економічного інституту Київського торговельно-економічного університету впродовж 2018-2019 навчального року.

За результатами модульного соціотесту (за А. Анцуповим) можна констатувати міру вияву особистісних тенденцій поведінки студентів у процесі взаємодії у групі, зокрема: ті, що орієнтовані на дотримання соціальних норм і визнання їх як особистих та групових цінностей (15,7%); соціальні норми частково визнаються особистісними цінностями й можуть зазнавати деформацій (46,4%); абсолютна соціальна індиферентність, яка межує із прагненням не включатись у будь-які обговорення на етапі прийняття спільних рішень (38,1%). Таким чином, майже половина респондентів лише частково визнає значущість соціальних норм і не виключає можливості їх переглянути.

Результати проведених опитувань за методикою К.Томаса дали розподіл студентів за тактиками реагування в конфліктних ситуаціях. Тенденція до суперництва як намагання досягти вищого соціального статусу у групі будь – якими способами, навіть ігноруючи груповими цінностями, виявлена у 24,1% опитаних. Прагнення зайняти позицію уникнення виявлено у 29,2% студентів. Це стратегія невтручання, не бажання прямого обговорення складних питань, обмеження контактів, що провокує відсторонення від командної діяльності. Вибір компромісної стратегії здійснили 17,3% студентів. Можна стверджувати, що перевага цій стратегії є свідченням визнання такої цінності як узаєморозуміння, оскільки йдеться про поєднання вигід і втрат для обох сторін. Пристосовництво, як стратегію поведінки в утруднених ситуаціях, вибрали 16,2% опитаних. У своїй основі така поведінка характеризується применшенням значущості власних ціннісних позицій, орієнтацією на думку більшості, а тому можливою зміною поглядів, що в умовах командної діяльності не може бути оцінено однозначно. Перевагу співробітництву надали 13,2% студентів. Усі вони переконані в тому, що у будь – яких складних умовах при бажанні можна знайти можливість порозуміння, налагодити продуктивні контакти заради успішної спільної діяльності. Таким чином, можна констатувати, що більшість опитаних майбутніх юристів орієнтовані на неконструктивні моделі поведінки в конфліктних ситуаціях як підтвердження недостатньої сформованості ціннісного сприймання соціальних норм, особливо в умовах спільної діяльності, що суттєво утруднюватиме прийняття ефективних управлінських рішень.

Узагальнені результати за методикою «Кю-сортування» В. Стефенсона дали змогу виявити тенденцію залежності, що характеризується прагненням до прийняття групових стандартів, цінностей, потребою перебувати в конкретній групі й дотримуватись установлених у ній правил. Таких студентів виявлено 24,3%. Прагнення незалежності виявлено у 44,7% опитаних студентів. Усі вони не орієнтовані на прийняття групових норм і цінностей, робота в команді для них обтяжлива, оскільки доводиться узгоджувати власні дії із груповими нормами уже на етапі обговорення можливих варіантів вирішення завдань, а 31,0% студентів не впевнені в тому, який варіант відповіді варто обрати.

Таким чином виявлені особливості сформованої здатності до групової взаємодії, часткове визнання соціальних норм особистісно значущими, зорієнтованість на неконструктивні стратегії подолання утруднень у конфліктах майбутніх юристів можуть бути перешкодою не лише успішної управлінської діяльності, а й процесу формування особистісних якостей, які є професійно значущими. Тому доцільно в умовах фахової підготовки діяти превентивно, застосовуючи психокорекційні процедури, які в основі своїй мають стратегію особистісного самопізнання. У цьому сенсі багато важитиме внутрішня мотиваційна налаштованість на професійну діяльність, сформованість навичок рефлексії, самоаналізу з перспективою застосування психокорекційних технік.

Висновки. Властивості індивіда, як суб'єкта управлінської діяльності, формуються й розвиваються в динамічному процесі суспільних відносин. Реальний соціальний процес охоплює не тільки співробітництво, а й суперечності різного рівня і якості. А тому така тенденція може сприяти не лише прогресивному розвитку майбутніх юристів, а й гальмувати його, призводити до професійної деформації.

Тому в процесі формування професійних якостей важливо зважати на єдність прогресивних та регресивних змін, орієнтуючись при цьому на систему ціннісних пріоритетів з виокремленням умов формування здатності до управлінської діяльності, що мінімізує міру ризику в процесі вироблення й прийняття рішення, чим забезпечує ефективну професійну діяльність.

Подальшого дослідження потребують питання впливу неформального спілкування на формування індивідуальних стратегій професійного спілкування майбутніх юристів; урахування адміністративного впливу на студентське самоврядування в умовах академічної групи; значення статусно-рольового розшарування в академічних групах майбутніх юристів та його вплив на формування професійно значущих якостей.

Література

1. Авдеев В.В. Управление персоналом : технология формирования команды [Текст] / В.В. Авдеев . – Москва : Финансы и статистика, 2002. – С.17-29.
2. Васильев В.Л. Юридическая психология / В.Л. Васильев. –3-е изд. –СПб. : Питер, 2000. – 624с.
3. Государственное управление : основы теории и организации [Текст] : Учебник. В 2 т., Т. 1 / Под ред. В. А. Козбатенко. Изд-е 2, с изм. и доп. – Москва : «Статут», 2002. – 366 с.
4. Кибанов О. Д. Организация управления персоналом на предприятии [Текст] / О. Д. Кибанов. –М. : ФАИР-ПРЕСС 1994. – 280с.
5. Лякішева А.В. Соціальна поведінка і групова взаємодія [Текст] : монографія / Анна Володимирівна Лякішева. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. –368с.
6. Милграм М. Психология влияния [Текст] / М.Милграм. – СПб. : Питер, 2000. – 272с.
7. Москаленко В. В. Соціальна психологія [Текст] : Підручник / В. В. Москаленко – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 624с.
8. Психология в управлении человеческими ресурсами [Текст]: Учебное пособие / Т.С. Кибаченко. – СПб. : Питер, 2003. – 400с.
9. Хайсенкер Ф., Алессандра Э. Искусство управления людьми [Текст] / Филипп Хайсенкер, Энтони Алессандра. – Пер. с англ. В.Кашникова. – Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 352с.
10. Штифурак В.С. Психология управління та конфліктологія [Текст] : навчальний посібник / В.С. Штифурак. – Вінниця : Видавничо – редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – 252с.

References

1. Avdeev V.V. Upravlenie personalom : tehnologiya formirovaniya komandy [Human Resource Management : Team Building Technology]. – М. : Finansy i statistika, 2002. – S.17-29.
2. Vasilev V.L. Yuridicheskaya psihologiya [Legal psychology] / V.L. Vasilev. –3-e izd. –SPb. : Piter, 2000. – 624s.
3. Gosudarstvennoe upravlenie : osnovy teorii i organizacii [Public Administration : Fundamentals of Theory and Organization] : Uchebnik. V 2 t., T. 1 / Pod red. V. A. Kozbatenko. Izd-e 2, s izm. i dop. – М. : "Statut", 2002. – 366 s.
4. Kibanov O. D. Organizaciya upravleniya personalom na predpriyatii [Organization of human resources management at the enterprise]. –М. : FAIR-PRESS 1994. – 280s.
5. Liakisheva A.V. Sotsialna povedinka i hrupova vzaiemodiia [Social behaviour and Group Interaction] [Tekst] : monohrafiia : / Anna Volodymyrivna Liakisheva. –Lutsk : Vezha-Druk, 2014. –368s.
6. Milgram M. Psihologiya vliyaniya [Psychology of Persuasion]. – SPb. : Piter, 2000. – 272s.
7. Moskalenko V. V. Sotsialna psykholohiia [Social Psychology] : Pidruchnyk.- K. : Tsentri navchalnoi literatury, 2005. – 624s.
8. Psihologiya v upravlenii chelovecheskimi resursami [Psychology in Human Resource Management] : Uchebnoe posobie / T.S. Kibachenko. – SPb. : Piter, 2003. – 400s.
9. Hajsenker F., Alessandra E. Iskusstvo upravleniya lyudmi [Art of Human Resources Management] / Filipp Hajsenker, Entoni Alessandra. – Per. s angl. V.Kashnikova. – М. : FAIR-PRESS, 2004. – 352s.
10. Shtyfurak V.Ie. Psykholohiia upravlinnia ta konfliktolohiia [Management Psychology and Conflictology] : navchalnyi posibnyk / V.Ie. Shtyfurak. – Vinnytsia : Vydavnycho – redaktsiinyi viddil VTEI KNTEU, 2017. – 252s.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2020 р.

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: *Педагогіка і психологія*

Випуск 62 • 2020 р.

Підписано до друку 21 травня 2020 р.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Гарнітура Times New Roman. Ум. др. арк. 25,1

Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.

21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.

E-mail: info@tvoru.com.ua, <http://www.tvoru.com.ua>

Видавець ТОВ «Твори»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.

Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.